

УДК 37.013

ПЕДАГОГИКАЛЫК КЫРДААЛДАРДЫН КЕЛИП ЧЫГУУ СЕБЕПТЕРИ

Ажыкулов С. М. Жалал-Абад ш., ЖАМУ
s_ajkulov@mail.ru

Аннотация

Педагогикалык кырдаалдардын келип чыгуу себептери, педагогикалык кырдаалдардын чыр-чатактуу жана чыр-чатаксыз болуп бөлүнүшү, педагогикалык кырдаалдын пайда болуу факторлору.

Annotation

It may be indeffinet. In general as a reason we may say here the attitude of a teacher and students, their human peculiarities and all the general peculiarities of the school rules.

Азыркы биздин жашап турган коомдо мамлекетибиздин ЖОЖдорунда педагогикалык багыт боюнча алган студенттерди мугалимдик кесипке даярдашат, мында көбүрөөк теориялык жактан билим алышат да, педагогикалык чеберчилик боюнча жетишсиз куралданышып ЖОЖду аякташат. Бул жерде жаш мугалим мектепке барган күнү кез келүүчү көйгөйлөр эске келет. Мындан улам педагогикалык кырдаалды чечүүгө даяр эмес мугалим анын чыныгы педагогдук кесипке даяр эместигин көрсөтүп турат. Муну педагогикалык кырдаалдардын пайда болуусунун бир себеби катары карасак болот.

Педагогикалык кырдаалдардын келип чыгуу себептери түрдүүчө болушу мүмкүн. Жалпылап айтканда себептерге мугалимдин мамилеси жана жасаган ич ара кыймылын окуучунун жана окутуучунун, инсандык өзгөчөлүктөрүн мектептеги жалпы эрежелердин өзгөчөлүктөрүн киргизсек болот. Педагогикалык кырдаалдар мүнөзүнө жараша чыр-чатактуу жана чыр-чатаксыз болуп бөлүнөт. Чыр-чатактуу педагогикалык кырдаалынын келип чыгуусунун бир канча себептерин карап көрөлү.

- Мугалимдин сабакта окуучунун жүрүм-турумун алдын ала көрө билүү мүмкүнчүлүгүнүн аздыгы;
- Окуучулардын күтүлбөгөн жерден ар түрдү жоруктарды жасашы да алдын ала пландалган сабактын жүрүшүн бузат жана мугалимди каардантип, аны кандай жол менен болсо да «жолтоо» болгон нерсени жок кылууга аракеттенет;
- Болгон окуялардын себептерин билбей калгандыгы кандай учурда кимге кантип кайрылуу жосоо керектиги да себеп болот;
- Башка окуучулар ушул кырдаалдардын күбөөсү болуп калат, ошондуктан мугалим ар дайым өзүнүн социалдык статусун сактап калганга көбүнчө умтулат да ошону менен кырдаалды көбүнчө чыр-чатактуу болушуна жеткирет;
- Мугалим тараптан окуучунун жеке бир анын жогору эмес анын инсандыгы бааланат, мындай баалоо көп учурда ал окуучуга башка мугалимдердин жана теңтуштарынын мамилеси аныктайт (өзгөчө башталгыч класстарда);
- Мугалим көп учурда баланы аны үй-бүлөдөгү жашоо шартына инсандык өзгөчөлүгүнө, анын мотивине карабай анын жүрүм-турумуна карата субъективдүү көз караш менен баалайт;
- Мугалим келип чыккан кырдаалга анализ жүргүзүүдөн кыйналат, окуучуну каттуу жазалаганга шашат, бул менен окуучуга ашыкча каттуу колдук зыян келтирбейт деп ойлойт;
- Окутуучу менен кээ бир окуучулардын ортосундагы түзүлгөн мамиленин мүнөзү да чоң маниге ээ;

- Окуучулардын инсандык касиеттери жана стандарттуу эмес жүрүм-туруму да алар менен дайыма болуучу чыр-чатактардын себеби болушу мүмкүн;
- Мугалимдин жеке инсандык сапаттары да чыр-чатактардын келип чыгуу себеби болушу ыктымал (кыжырдануу, оройлук, өчөшүү, менсинүү, алсыздык ж.б).

Педагогикалык кырдаалдын пайда болушуна ар түрдүү факторлор таасир этиши мүмкүн.

- Мугалимдин кесиптик чеберчилигине, тажрыйбасына байланышкан факторлор;
- Окуучу менен ата-энесинин инсандык сапаттарына байланыштуу факторлор;
- Мектептин ички эрежелерине байланышкан факторлор;
- Коомдук-социалдык абалга байланышкан факторлор.

Албетте, булардын ар бири өзүнчө изилдөөнү жана сөз кылууну талап кылат.

Мындан башка дагы мугалимдин окуучулары менен ич-ара мамилесиндеги маанайы, педагогикалык жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу, педагогикалык жумушка болгон кызыгуусу, мугалимдин жеке жашоосундагы көйгөйлөрү, педагогикалык жамаатагы жалпы жагдай жана иштердин уюштурулушу.

Мектеп жетекчилеринин айтуусу боюнча, көпчүлүк педагогикалык чыр-чатактардын себептери болуп: мугалимдердин педагогикалык мамилесинин деңгээлинин төмөндүгү, каттуу тийе турган сөздөрдү сүйлөдөнубагында өзүн токтотуп кала албагандыгы да эсептелет. Үй-бүлөсүндөгү жакшы эмес жагдайга карата балдарды басмырлабоо, терс сапаттарын айта бербөө, тең туштарынын алдында маскарлабоо - бул жалпыгы белгилүү эле эрежелер, бирок, көп мугалимдер бул эрежелерди бузушат.

Көптөгөн окутуучулар, ар түрдүү жаштагы окуучулар менен сүйлөшүүдөн, мамиле түзүүдөн кыйналышат. Мугалим окуучуларга көп учурда команда берүү, жетекчилик кылуу: коркутуу, үстөмдүк жүргүзүү ошондой эле окуучунун жүрүм-турумуна каанаттанбагандыгын көрсөткөн түрдө мамиле жасайт. Мындай мамиле мектепте окутуп табиялоо учурунда көп жылдарга созулат. Окуучулар жогорку класстарга барганда, мугалимдин ушундай мамилесин жооп катары түрдүү ыкмаларды ойлоп табышат.

Кырдаалдар окуучулар менен мугалим жалгыз калган учурда келип чыгат (жат адамдар же мектеп жетекчилеринин алдында кырдаал келип чыкпайт), ошондуктан жетекчилик кырдаалдын алдын алууда же чечүүдө мугалимге жардам көрсөтө албайт.

Элдик билим берүү чөйрөсүндө ишмердүүлүктүн төрт субъектисин бөлүп кароого болот. **Окуучу, мугалим, ата-эне, мектеп жетекчилиги.** (Түрдүү деңгээлдеги жетекчилер: директор, окуу иштери боюнча директордун орун басары, тарбия иштер боюнча директордун орун басары, социалдык педагог ж.б).

Карама каршылыктардын 10-түрүн бөлүп көрсөтүүгө болот

1. Окуучу- окуучу;
2. Окуучу-мугалим;
3. Окуучу-ата-эне;
4. Окуучу-жетекчи;
5. Мугалим-мугалим;
6. Мугалим-ата-эне;
7. Мугалим-жетекчи;
8. Ата-эне-ата-эне;
9. Ата-эне-жетекчи;
10. Жетекчи-жетекчи;

Окуучулардын арасындагы кырдаалдар тез-тез болуп турат. Окуучулардын арасындагы кырдаалдардын келип чыгуу негизги себептери: оройлук, катаалдык, ырайымсыздык, ачуулангандык. Бирок, буга окшогон чыр-чатактар кырдаалдар

көбүнчө башталгыч жана орто класстарда учурайт. Жогорку класстарда чыр-чатактар кырдаалдар аз учурайт, алар улуурак жана ар кандай тартынчактарды, капачылыктарды басып өтүшкөн, мектептеги өздөрүнүн жолдоштору менен ынтымактуу болуп калат алардын башка көйгөйлөрү жетишет.

Чыр-чатактар төмөндөгүдөй негизде пайда болот.

- 1) Бири-бирине жекече келишпестик
- 2) Баалоо жана өзүн-өзү баалоонун шайкеш келбестиги
- 3) Көз караштарынын баалуулуктарын түрдүүлүгү
- 4) **Безтактность**-Мамиледеги башканын ийгилигине көрө албастык менен кароо ж.б.

Мисалы: «Окуучу-окуучу» абалында лидерликти алуу кырдаалы көбүрөк тараган, орто класстарда балдардын жана кыздар тайпалары чыр-чатак жаратат.

Чыр-чатактуу кырдаалдын экинчи түрү **«окуучу-мугалим»** бул учурдагы карама каршылыктын чыр-чатактын себептери мындайча болот:

- Окуучу тарабынан мугалимди кемсинтүү, кордоо;
- жүрүм-турумдун начардыгы;
- Мугалимге сыйлабастык көрсөтүү;
- Үй-тапшырмага даярдабагандык;
- Сабактарды белгисиз эле калтыра берүү;
- Маданий баалуулуктардын түрдүүлүгү;
- Окууга көңүлсүз мамиле кылуу, жалкоолук каалоонун жоктугу;
- Сабакка начар даярдангандык, өз алдынча ой жүгүртүүсүнүн жоктугу, билим деңгээли төмөндүгү;
- Окуугу болгон кызуугусу жоктугу;
- Сабакта тартип бузуу жана башка;

Эгер чыр чатактуу кырдаалда окуучунун көз карашы менен карасак төмөнкүдөй себептер болушу мүмкүн.

- Мугалим тарабынан окуучуну кемсинтүү, кордоо;
- Талаптагыдай эмес жүрүм-турум;
- Баа коюудагы объективдүү эместик;
- Ашыкча талап коюу;
- Кызыксыз сабак өтсө жана башка;

Мугалим менен окуучунун ортосундагы кырдаалдардын негизин ыймандык-этикалык мүнөздөгү чыр-чатактар түзүп калышы мүмкүн. Педагогдун жана окуучунун ортосундагы чыр-чатактуу кырдаалдар окууга болгон мамиледе алардын көз караштарынын, кээде алардын ойлорунун дал келбестигинен келип чыгат. Буга мектептеги жүрүм-турум эрежелери да кандай бир деңгээлде өз таасирин тийгизет.

Тигил же бул окуучунун тартипсиздиги, өзүн алып жүрө албастыгы, окууга болгон жоопкерсиздиги жанамугалимдин чыдамсыздыгы, ашыкча өзүмчүлдүгү, инсан аралык курч кагылышуулардын негизги себептери болот. Көптөгөн чыр-чатактардын дагы бир себеби, мугалимдин өзүнүн окуучуларына сый мамиледе болбостугу, окуучу өзүнүн бирдиктүү иштөөсүндө дос жана өнөктөш катары көрүүнү каалабагандыгы же ишине болгон жөндөмсүздүгү. Мектеп окуучуларынын ортосундагы инсан аралык же топтук чыр-чатактар дайыма эле болуп туруучу көрүнүш экендиги талашсыз. Социалдашуу процесси ар түрдүү типтеги чыр-чатактар кырдаалдар менен коштолот алар бир гана мектеп чөйрөсүндө эмес башка жайларда да катталат. Азыркы учурда мектептер карама-каршылык жана баш ийүүчүлүк принцибин негизинде куралып жатат. Мугалим – окуучу, чоң-кичине, күчтүү-күчсүз, жетишкен-жетишпеген деген түшүнүктөр жаш балдардын чыр-чатактарынын келип чыгуусун стимулдаштырат, башкача айтканда

алардын топтук жана жеке инсандык карым катнашында катуу колдуулук, ачуулануу, оройлукту жаратат.

«**Окуучу-ата-эне**» чыр-чатагы. Мындай типтеги чыр-чатактар көбүнчө ата-эне тарабынан балдарын түшүнбөстүгү же үй-бүлөдөгү жагымсыз жагдайдан улам келип чыгат (аракеттик, ата-энелердин өз ара жаңжалдашуулары). Мындай жаңжалдашуулардын себептери төмөндөгүдөй болушу мүмкүн:

- Балдар үйдө сабакты аз окушат;
- Дайым эле ата-энелерин уга беришпейт, бардык нерсени өз билгенинче жасашат;
- Окуунун начардыгынан;
- Балдар көп убактысын көчөдө же короодо өткөрүшөт;
- Көп убактысын компьютер алдында же уюлдук телефондо социалдык тармактарда болуу менен өткөрүшөт;
- Мектепте өздөрүн үлгүсүз алып жүрүшөт;
- Келечектеги адистигин тандоодон;
- Өздөрүнүн буюмдарын жыйнашпайт;
- Аз окушат ж.б.;

Мындай жагдайларда көпчүлүк ата-энелер өздөрүнүн балдарын тарбиялоодо негизги милдет: бул балага эмне керек болсо ошолордун бардыгын даярдап берип анын каалаган муктаждыктарын эч кыйшаюсуз толук камсыздоо деп эсептешет да бирок баласы менен анын жан дүйнөсүнө жакындан баарлашып аңгемелешүүгө көңүл бурушпайт, ага алардын убактысы жетишпейт же каалашпайт дагы мындай үй-бүлөдөгү бала өзүн жалгыз сырап сезет, ал ага кымбат баалуу буюмдарды, оюнчуктарды сатып берүү менен гана эмес чоңдор анын ички дүйнөсүнө кызыгышып туруусун каалайт. Эгерде жаш өспүрүмдүгө жакшы көрүп, анын баардык каалагандары орундалып турса, анын жасаган ар кандай кылмышы эч жазаланбай кечирилип турса, анда ал көп учурда оор кыйынчылыктуу болуп калат. Көрүнүп тургандай балдардын ата-энелери менен болгон чыр-чатактуу кырдаалдардын негизги себептери болуп, окуу жана бирин-бири түшүнбөстүгү болуп турат.

Корутунду:

1) Жогорку жана орто кесиптик окуу жайларда болочок педагогикалык кадрларды даярдоодо бул проблема боюнча атайын курстар уюштурулуп, программа түзүлүп, окулуп-үйрөтүлсө, аны чечүүгө болочок мугалимдерди даярдоону колго алуу;

2) «педагогикалык кырдаалдар» боюнча мугалимдердин билимин заманбап өнүктүрүү, педагогикалык кадрлардын билимин жогорулатуу курсатарында мугалимдер үчүн «педагогикалык-кырдаалдык тесттерди» түзүү аркылуу аларды чечүүгө системалуу үйрөтүү боюнча иш жүргүзүү керек.

3) Бири-бирине жекече келишпестиктерди жоюу. Башканын ийгилигине көрө албастык туура эместигин жеткирүү. Карама-каршылыктардын болтурбоонун алдын алуу ж.б.. Компоттентүү окуучуларды, окутуучуларды даярдап өстүрүү керек деп эсептейм;

Адабияттар

1. Безрукова В.С, Педагогика [Текст]:учебник/В.С.Безрукова.- Екатеринбург:Издательство Сердловского инженер-педагогического института, 1993.- 320 с.
2. Бордовская Н.В., Педагогика [Текст]: учебное пособие / Н.В. Бордовская, А.А.Реан-СПб: Питер, 2008.-304 с.
3. Емельянова И.Н. Теория и методика воспитания [Текст]: учебное пособие для вузов/ И.Н.Емельянова. М.: Академия, 2008-253 с.

4. Слостенин В.А. Профессионально-педагогическая культура [Текст]: учебное пособие для студентов вузов/В.А. Слостенин.-Академия,2002-206с.
5. Интернет булактарынан